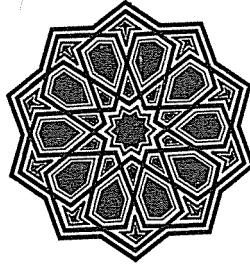

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XLI

DİNİ DANIŞMANLIĞIN TEORİK TEMELLERİ

Arş. Gör. Nurullah ALTAŞ

GİRİŞ

İnsanlar birlikte yaşadıkları sürece danışmanlığa ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç insanın yaratılışından kaynaklanan özelliklerdendir. Hayatı tanımaya anne ve babasının rehberliğinde başlar. Onun en yakınında bulunanlar, danışma faaliyetlerini bu insan yavrusu kendi başına ayakta durabileceğini gösterinceye kadar devam ettirirler. Hayatının ilerleyen aşamalarında insanoğlu, zaman zaman yoğunlaşarak, zaman zaman daha az, ama her zaman danışmaya ihtiyaç duyar. Yaşı ve tecrübesi ne kadar çoğalırça çoğalsın insanların bir başlarına hareket edemeyecekleri alanların varlığı bir gerçektir.

Kişilik gelişimini tamamlamış olsa da bireylerin tek başlarına hareket etmekte zorlandıkları ve danışmaya ihtiyaç duydukları alanlardan birisi de dini hayattır. İnsanlar, içinde buldukları hayata ilişkin bazı sorular sorarlar ve bu soruların cevaplarının bir kısmını dinde bulurlar. Sorularına cevap buldukları dinin inanç esaslarını kabullenirler. Kabullendikleri esaslar çerçevesinde de hayatlarını düzenleme gayreti içindedirler. Ancak, bu çaba içinde gerek bilişsel açıdan gerekse inanç-uygulama çatışmasından kaynaklanan problemlerle karşılaşma her zaman için söz konusudur. İşte, psikolojik danışma ve rehberliğin klasik sürecinden ayrılarak, bu tür insanların problemlerine çözüm getirmeyi hedefleyen dini danışmanlık uygulamaları bu noktada karşımıza çıkar.

Din eğitimi kurumları, yaygın ve örgün anlamda eğitim faaliyetleriyle din eğitimi sürecini işletirken, dini danışma bu süreç içinde öğrencilerin ve yetişkinlerin din kaynaklı problemlerinde çözüm merkezi görevini üstlenir. Geleneğimizde klasik eğitim kurumlarının yanında faaliyet gösteren tasavvufi yapılanmaların, imamların ve kısmen muskacıların bu fonksiyonu üstlendikleri kabul edilir. İnsanın toplu halde yaşamıyla birlikte, problemlerine ilahi kaynaklı çözüm yolları üreten merkezler hep başvuru kaynağı olagelmışlerdir. İlkel kabilelerde halen gözleyebileceğimiz büyücüler ve şamanlar gibi dini liderler bu fonksiyonu icra ederler. Ne kadar güçlü ve bilinçli bir din eğitimi sağlanırsa sağlansın bu motiflerin farklı kimlikler altında toplumda varlığını sürdürmesinin önüne geçi-

lememiştir. Bizim toplumumuzda şamanist anlayışın tezahürü, muskacı-larda, kısmen de din adamlarında ortaya çıkmıştır. İnsanımız yüzyıllar boyu tasavvufi merkezleri, din adamlarını ve muskacıları yardım merkez-leri olarak algılamış ve onlara koşmuşlardır.

İslam eğitiminin kurumsallaşması sürecinde ruh terbiyesi medrese-lerin dışında tutulmuş ve bunun sonucunda da ruh terbiyesi için özel ku-rumlar oluşturulmuştur. İslam eğitiminin önemli kilometre taşlarından olan Nizamiye medreselerinin doğuşu bu sancıyı bünyesinde taşır. Gazzali'nin de etkisiyle medreselerdeki din eğitimi iki yönlü düşünen bir yak-laşım yapılandırılmaya çalışılmışsa da ruh terbiyesi din eğitiminden ayrılmış, böylece ribat ve tekkelerin doğuşuna zemin hazırlanmıştır⁽¹⁾. İslam eğitimindeki bahsettiğim ayrılık, medrese eğitimi ruhtan, tekke eğitimi-ni de bilgiden yoksun bırakmıştır. Bu karşılıklı yoksunluğun göstergesi, din kaynaklı problemlerin çözüm merkezi olma fonksiyonunun tekkeler tarafından üstlenilmesi, öte yandan da resmi öğretim kurumlarının ele-manlarının medreseler tarafından yetiştirilmesidir. Tasavvufi yapılanma-lar uzun yıllar problemlere çözüm getirmesine rağmen ilerleyen süreçte çözümden ziyade problem üreten merkezler haline dönüşmüştür. Medya-yı günlerce meşgul eden Fadime Şahin olayı, toplumumuzun din kaynaklı problemlerinde ulaşabilecekleri güvenilir kaynakları bulamadığının bir göstergesidir

Bu çalışmamızda, dini danışmanlığın din eğitimi sürecini destekle-yen bir ihtiyaç olup olmadığını tartışarak, bu ihtiyacın hangi problemlerle karşımıza çıktığını görmeye çalışacağız. Bu çerçevede de şu sorulara cevap aramaya çalışacağız:

- Din eğitimi sürecinde yetişmekte olan nesil hangi dini problemlerle karşılaşmaktadır?

- Örgün eğitim sonrası karşılaşılan problemler hangi alanlarda yo-ğunlaşmaktadır?

- Dinin bizatihi kendinden veya yorumundan kaynaklanmayan, gün-lük hayat gereği olarak ortaya çıkan problemlerin çözümünde dinin sun-duğu çözümler nasıl kullanılabilir?

- Bu problemlerin çözümünde kurumsallaşma nasıl sağlanabilir? Örgün eğitim sonrası problemlerin çözümünde kurumsallaşma yoluyla dini yardım nasıl sağlanabilir?

- Kuramsal olarak batıda doğan dini danışmanlık kavramının, İslam kültüründeki dayanakları nelerdir? Günümüz İslam toplumunda bu kurum, hangi alanlarda nasıl uygulanacaktır?

1. Dephna Ephrat, *Learning in the First Century of the Madrasah in Baghdad*, *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, Vol. 3, 1-2, 1996, ss. 91-92

A. KUR'AN'A GÖRE İNSANIN DANIŞMA İHTİYACI VE VAHİY-REHBERLİK İLİŞKİSİ

Sorularımızı cevaplandırmaya en sondan başlamak istiyorum. Çünkü dini danışmanlık bugün, Hıristiyan kültürünü temsil eden batı dünyasında çok önemli bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir. İnsanimiz, batı dünyasına ait bir kavramın kendi kültürü içinde kurumsallaştırılmasına ister istemez bir tepki göstermektedir. Bir kavramı kültürden kültüre aktarırken, her iki kültürün de iç dinamiklerini hesaba katmadan işe başlanması durumunda bazı uyumsuzlukların ortaya çıkması normal karşılanmalıdır. Nitekim, hastanelerde dini danışmanlık uygulama alanlarından biri olan din ve moral hizmetlerinin başlangıç aşamasında gözlediğimiz teoriye ve uygulamaya ilişkin tartışmalar söylediklerimize bir örnektir. Dolayısıyla bu araştırmamızda sorduğumuz son sorunun cevabını arayarak işe başlayacağız ve dini danışmanlık kavramının İslam kültüründeki dayanaklarını belirledikten sonra diğer sorularımıza cevap bulmaya çalışacağız.

İnsan, yaratılışından itibaren rehberliğe ihtiyaç duyan bir varlıktır. İlk insan olarak yaratılan Hz. Adem'e Allah'ın tüm isimleri öğretmesi ve meleklerinin karşısına bu donanımıyla çıkarması insanoğlunun ilk danışmanlık tecrübesidir⁽²⁾. Hz. Adem'in yeryüzünde işlediği ilk hatadan duyduğu pişmanlıktan dolayı tevbe edişinde de yaratıcısının danışmanlığında, ondan aldığı kelimelerle yalvarış söz konusudur⁽³⁾. İnsanoğlu yaratılışından ve dünya tecrübesine ilk başlayışından itibaren danışma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmıştır.

İnsanın, yabancı bir ortamda yaşamaya başlaması ve çoğalmasıyla birlikte problemlerinin de artması danışmanlık ihtiyacının yoğunlaşmasına neden olmuştur. İnsanın dünyadaki bu ilk tecrübelerindeki danışmanı, onu dünyaya bir imtihan için gönderen yaratıcısıdır. Yaratıcı da iletişimini insanlar arasından seçerek görevlendirdiği yol göstericiler kanalıyla kurmuştur. Yaratıcının seçtiği yol göstericinin izinden gidenler için korku ve hüzn söz konusu olmayacaktır⁽⁴⁾.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın insanlarla iletişimini sağlayan elimizdeki son belgedir. Bu belge, aynı zamanda ilk insandan başlayarak tarih boyunca çeşitli toplumların insanı insan yapan özelliklerden uzaklaştıklarında nasıl uyarıldıklarını da kaydeder. Allah'ın bu toplumlarla kurduğu iletişimden bahsetmesindeki amaç, insanların kendilerine nasıl yabancılaştıkları konusunda düşüncelerini ve aynı hataları tekrarlamamaları için öğüt almalarını sağlamaktır. Zaten yapılan rehberlik gereği in-

2. (2) Bakara, 31

3. (3) Bakara, 37

4. (2) Bakara, 38

sanların problemlerinden kaynaklanan karanlıklardan, çözüm için önerilen aydınlığa çıkmaları için bunların ömeklenmesi gereklidir.

Allah'ın insanlarla kurduğu iletişim olan vahiy, rehberlik tanımlarındaki ortak özelliklerden hareket edilerek Kur'an'da verilen bilgiler çerçevesinde değerlendirildiğinde formel rehberlik sınırları içinde kabul edilebilir. Rehberlik tanımlarındaki ortak noktalardan hareket ederek vahyin genel özelliklerini gözden geçirdiğimizde vahiy-rehberlik ilişkisi daha belirgin hale gelecektir.

1. Vahiy İnsana Dönüktür:

Allah hiç bir insana bir şey indirmediyerek Allah'ı gereği gibi değerlendiremediler⁽⁷⁾. Bu ayetle yaratıcı, insana vahiy aracılığıyla yapmış olduğu tüm yardımlara topluca işaret eder. Vahiy, insanın genel yeteneklerini, ilgilerini, tutumlarını, güçlü ya da zayıf yanlarını bilmesini sağlar. Bu şekilde de kendini gerçekleştirerek çevresine dengeli ve sağlıklı bir şekilde uyum sağlamasına yardım eder.

Vahyin, insanın özelliklerine ilişkin verdiği bilgilerin bulunduğu bazı ayetler şunlardır. Ona iyilik ve kötülük yapma kabiliyeti verene andolsun ki...⁽⁸⁾. Biz insanı en güzel şekilde yarattık, sonra onu aşağıların aşağısına yuvarladık⁽⁹⁾. Biz insanı zorluklara katlanacak şekilde yarattık⁽¹⁰⁾. Size, kulaklar, gözler, gönüller verendir⁽¹¹⁾. Doğrusu biz sorumluluğu göklere, yere ve dağlara sunmuşuzdur da, onlar bunu yüklenmekten çekinmiş ve ondan korkup titremişlerdir. İnsan onu yüklenmiştir. Gerçekten insan pek zalim ve cahildir⁽¹²⁾. İnsan Rabbine karşı gerçekten pek nankördür. Buna kendisi de tanıktır⁽¹³⁾.

2. Vahiy Yardımdır:

Kur'an'a göre insanın kendini tanımmasının doğal sonucu yaratıcısını da tanumasıdır. Bu amaçla Allah, vahiyle iletişime geçtiği insana bir yar-

5. (38) Sad 29, (4)/ Nisa, 82; (38)/ Sad, 29; (47)/ Muhammed, 24

6. (57) Hadid, 9

7. (6) En'am, 91

8. (91) Şems, 8, 9

9. (95) Tin, 4, 5.

10. (90) Beled, 4

11. (32) Secde, 9

12. (33) Ahzab, 72

13. (100) Adiyat 7, 8. Kur'an, insanın kendini gerçekleştirmesinin önündeki engellerden olan zaafırları üzerinde, yeteneklerine oranla daha fazla durur. Kur'an'da insanın zaafırları için geniş bilgi amacıyla bkz. (10) Yunus, 12, 21, 22, 23; (11) Hud, 9; 1 (2) Yusuf, 53; (16) Nahl, 4; (17) Isra, 100, 67, 83, 100; (43) Zuhuf, 15; (75) Kıyame, 20; (80) Abese, 17; (91) Şems, 7, 10;

dım sunar. Vahiyle yapılan faaliyette zorlayıcı bir unsur yoktur. Biz, Ona eğri ve doğru iki yolu gösterdik⁽¹⁴⁾. Biz insanoğluna yolu gösterdik, şükretmek veya etmemek ona aittir⁽¹⁵⁾. Doğrusu bu anlatılanlar bir öğüttür. Dileyen, Rabbine varan bir yol tutar⁽¹⁶⁾.

3. Vahiye Süreç Vardır:

Kur'an'a göre Allah, insanın muhtaç olduğu her zaman ve mekanda insanlarla iletişim kurmuş ve onlarla vahiy kanalıyla rehberlik ilişkisi içinde bulunmuştur. Kim doğru yola gelirse ancak kendi yararına yola gelmiş olur. Kim de saparsa ancak kendi zararına sapmış olur. Kimse, kimsenin yükünü taşımaz. Biz, elçi göndermedikçe azap etmeyiz⁽¹⁷⁾. Allah'ın insanlarla iletişimi süreklilik arz etmiştir. İnsanın kendisine yabancılaştığı ve bu yabancılaşma sebebiyle kendisine zulmettiği her yerde onunla iletişime geçerek yaratılışından beri içinde bulunan özellikleriyle yeniden buluşmasını sağlamıştır. Bu buluşma ile insan kendisini yeniden tanıma fırsatını yakalamıştır.

4. Vahiy Uzman Kaynaklıdır:

Kur'an'a göre Allah, kendi yaratmış olduğu insanı yine kendi oluşturduğu şartlarda yaşatan yüce bir kudrettir. İnsanın yeteneklerini ve zaafalarını Ondan iyi bilen bir başkası da yoktur.

Kur'an, Allah'ın sıkıntılar ve problemlerle boğuşan tüm toplumlarla iletişim kurduğunu bildirir. Tarih boyunca kendisine peygamber gönderilmeyen ve uyarılmayan hiç bir topluluk yoktur. Bu toplumlara yapılan rehberlik, kimilerinde olumlu etki yaparken kimileri için de etkili olmamış ve Kur'an'ın ifadesiyle o topluluklar doğru yolu bulamamışlardır⁽¹⁸⁾. Kur'an, işte bu toplumlarla kurulan iletişimden ve bu iletişime verilen tepkilerden örnekler sunar.

Kur'an, İbrahim'e hidayet, dürüstlük ve bilgi gücü verildiğinden bahsederek O'nun, taştan yaptıkları cansız heykellere tapınmakta olan halkına rehberliğinden bahseder⁽¹⁹⁾. İbrahim, tüm heykelleri kırdıktan sonra baltasını en büyük heykelin boynuna asmış ve heykellerin kırıldığını görüp bunu yapanı araştıran halkına büyük heykelin yapıldığını söylemişti. İbrahim, bu davranışıyla, cansız varlıklardan yardım isteyecek kadar kendi fiziksel ve manevi potansiyelinden habersiz, yaratılıştan kendisine verilen en büyük nimetlerden biri olan aklını çalıştırmakta zorlanan bu topluluğa rehberlik etmişti. İbrahim'in davranışıyla insanlar, ken-

14. (90) Beled, 10

15. (76) İnsan, 3

16. (73) Müzzemmil, 19

17. (17) İsrâ, 15

18. (16) Nahl, 36; (28) Kasas, 59

19. (21) Enbiya, 51, 68

dilerine bile faydası olmayan bu cansız varlıklardan yardım istemenin anlamsızlığı üzerinde düşünmeye başladılar. Burada İbrahim, onlara kendilerini tanımaları konusunda rehberlik etti. İbrahim'in babasına da rehberlik ettiği ve ona cansız varlıklardan yardım dilemenin faydasızlığı hususunda danışmanlık yaptığı Kur'an'da anlatılan örneklerdendir⁽²⁰⁾.

Musa ise Sina'da kavminin başına rehber olarak Harun'u bırakmıştı. Harun, Musa'dan aldığı rehberlik görevini yerine getirmeye uğraşmış, Allah'tan başka ilahlar edinmelerinin önüne geçmeye çalışmıştı. Ancak, kavminin yanından ayrıldıktan sonra onlar Musa'nın kendilerine öğrettiğini unuttu ve kendi yaptıkları bir buzağı heykelinden yardım istemeye koyuldular. Harun, yaptığı uyarılara rağmen onları bu yaptığı yanlışlıktan alıkoyamadı⁽²¹⁾.

Lokman'ın oğluna yaptığı rehberlik de Kur'an'da anlatılan örneklerdendir. Lokman oğluna, Allah'a ortak koşmama, ana-babaya iyi davranma, yapılan iyiliğin karşılığının muhakkak alınacağı, namaz kılma, iyiliği emretme, kötülükten vazgeçirme, başa gelenlere sabretme, insanları küçümsememe, yeryüzünde böbürlenerek yürümeme ve sesini alçak tutma gibi hususlarda öğütler vererek onun içinde bulunduğu şartlara sağlıklı ve dengeli bir şekilde uyum sağlamasını hedefledi⁽²²⁾.

Yusuf'un zindanda kendisine rüya tabiri için yaklaşan iki gençle yaptığı konuşma da bir rehberlik faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Bu gençler Yusuf'a gördükleri rüyaları yorumlatmak için gelmişlerdi. Yusuf da rüyaları yorumlamadan önce kendisinde bulunan bilginin kaynağının Allah olduğunu vurgulamış, insanın yaratıcısına ortak koşmasının insana yakışmayacağını söyleyerek danışmanlık yapmıştı⁽²³⁾. Yaratıcı, bu örneklerle insanlarla iletişimini ve rehberliğini vurgularken, bu rehberliğin nccicesinden de haber verir.

Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik⁽²⁴⁾. Takip eden ayetlerde Allah, bir kısım peygamberlerin Hz. Muhammed'e Kur'an aracılığı ile anlatıldığını, bir kısmından da haberdar edilmediğini vurgulayarak bu peygamberlerin müjdeleyici ve sakındırıcı olarak gönderildiğini söyler. Peygamberlerin bir görevinin de rehberlik ve danışmanlık olduğu, yani insanlarla yardım ilişkisi içinde bulunduğu bu ayetlerde belirtilir⁽²⁵⁾. Ayetlerle, insanların ken-

20. (19) Meryem, 41, 50

21. (20) Taha, 88, 94

22. (31) Lokman, 13, 19

23. (12) Yusuf, 36, 38

24. (4) Nisa, 163

25. (4) Nisa, 165

dilerine peygamberler gönderildikten sonra "bize yol gösterecek ve rehberlik edecek birisi yoktu" şeklindeki savunmalarının artık mümkün olmayacağı vurgulanmıştır. Ancak bu rehberliğin sonucu, insanların kendilerine yapılan yardımdan sonra Allah'a karşı bir mazeret sunamayışları ve yapmaya devam edegeldikleri zulümlerden dolayı da Allah'ın bağışlamasını bulamamalarıdır⁽²⁶⁾.

B. HZ. PEYGAMBER'İN DANIŞMANLIĞI

Hz. Muhammed, Allah'ın insanlarla iletişim görevini⁽²⁷⁾ yerine getirmek üzere o insanların içinden seçtiği⁽²⁸⁾ son peygamberdir. Allah'ın Kur'an'la kendisine vermiş olduğu tebliğ görevi gereği insanlara rehberlik etmiş, yaratılışlarının gereklerinden uzaklaşarak insanlıklarını unutmuş olan topluluğa danışmanlık yapmıştır. O, Allah'ın hazinelerinin yanında olduğunu iddia etmemiş, gaybı bildiğini söylememiş, meleklik iddiasında bulunmamış, kendisine vahyolunan Kur'an'ın öğretileri çerçevesinde bu görevini sürdürmüştür⁽²⁹⁾. Kur'an'ın kendisine gösterdiği rehberlik ilkesi, insanları belli bir yönde sürüklenmek zorunluluğunda bırakmak değil, sadece üzerinde yaşadıkları yolun dışındaki alternatifleri de göstermek ve bu şekilde kendileri için doğru olanı seçmelerine yardımcı olmaktadır.

Nitekim Allah, peygamberinden şöyle konuşmasını ister: Doğrusu size Rabbinizden açık belgeler gelmiştir. Kim görürse kendi lehine kim de körlük ederse aleyhinedir. Ben sizin üzerinizde bekçi değilim⁽³⁰⁾.

Kur'an'ın son peygamber'e verdiği bu metot, günümüz rehberlik ve danışma anlayışıyla da örtüşür. Zira rehberlikten beklenen, ferdin yeteneklerinin değerine inanarak ve bu yeteneklere uygun eğitim ve rehberliği vererek onun yeteneklerini geliştirmesini sağlamak, ferdin her manada tam ve olgun bir insan olmasında kendisine yardımcı olmaktadır⁽³¹⁾.

Hz. Peygamber'in ilişkileri sırasında, insanların yanlış davranışlarını Allah'ın dilemesine havale etmesinin istenmesi, Kur'an'ın, ona sadece açık-seçik bir tebliğ görevi verdiğini hatırlatması⁽³²⁾ ve tüm gayretlere rağmen davranışlarında değişiklik bulunmayan insanların varlığı karşısında Eğer yüz çevirirlerse ey Muhammed sana düşenin açıkça bir tebliğ olduğunu bil!⁽³³⁾ denmesi bu esasın desteklendiğini göstermektedir.

26. (4) Nisa, 166, 169

27. (5) Maide, 67

28. (17) İsrâ, 93; 18/ Kehf, 110; 41/ Fussilet, 6

29. (6) En'am, 50

30. (6) En'am, 104

31. Otto F. Mathiasen, *Rehberliğin Manası*, Çev. Hasan Tan, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s.12

32. (16) Nahl, 35

33. (16) Nahl, 82

Kur'an'da anlatılan Hz. Peygamber'in danışmanlık faaliyetleri içinde en çarpıcısı Abese Suresi'nde olanıdır. Zira bu surede Hz. Peygamber, yanlış bir metodu rehberlik faaliyetleri içinde kullanması sebebiyle oldukça sert ifadelerle uyarılmıştır. Gittiği yoldan başka bir yol tanımadığını söyleyenlere karşı Hz. Peygamber ısrarla İslam'ı anlatmaya devam ederken gözleri görmeyen bir adam gelir ve kendisinden İslam'ı anlatmasını ister. Hz. Peygamber, bu sırada kendince önemsiz gördüğü adamın gelişinden hoşlanmamıştır. Önemli kabul ettiği insanlarla konuşmaya devam eder. Ama Allah'tan gelen uyarı dikkat çekicidir: Onun halini sana kim bildirdi. Belki o temizlenecek, yahut öğüt alacak da öğüt ona fayda verecekti!⁽³⁴⁾ Kur'an, kendisini anlatılanların dışında varsayıp inadında devam eden insanı temiz ve arınmış bir konuma getirmeden Hz. Peygamber'in sorumlu olmadığını belirler. Kur'an'ın sadece bir hatırlatma ve öğüt olduğunu, dileyenin onu dinleyip öğüt alabileceğini hatırlatıldıktan sonra kendisini dinlemeye hazır olan insanın daha değerli olduğunun da altı çizilir ve Peygamber uyarılır⁽³⁵⁾.

Hz. Peygamber'in danışmanlık faaliyetleriyle ilgili olarak Kur'an'da anlatılan bir diğer örnek de Mücadele Suresindedir. Eşyle aralarında geçen problemin çözümü için rivayetlerde adının Havle veya Huveyle olduğu bildirilen⁽³⁶⁾ ensardan bir kadın Hz. Peygamber'den yardım istemişti. Hz. Peygamber de problemi dönemin geleneğine göre çözmeye çalışmış ama yuvasını dağıtarak kadını sıkıntıya sokmuştu. Kocasından ayrılmak zorunda kalan ve küçük çocukları olan bu kadın, Hz. Peygamber'den lehine bir hüküm istedi. Problemin çözümü ancak vahyin gelişiy-le gerçekleşti. Ayetlerde Peygamberle mücadele eden bu kadının sözünün Allah tarafından işitildiği ve kocasının söylediği sözlerin karşılığı ödeyeceği bedel mukabili bu yuvanın devamının mümkün olacağı belirtildi⁽³⁷⁾.

Kur'an'da da bir çok yerde vurgulandığı gibi Hz. Peygamber'in faaliyetlerinin önemli bir bölümü kendisine gelen vahyin tebliği şeklindedir⁽³⁸⁾. Vahyin, özellikle yaşanan hayat içinde karşılaşılan bir problemin çözümüne yönelik olarak gelmesi, önemini artırıyor ve yol göstericiliği belirginleşiyordu.

Ancak, Peygamber'in, Allah'ın insanlarla iletişimini sağlamaktan başka, vahyin dışında ama vahye dayalı olarak yaptığı danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri vardır. Burada Hz. Peygamber, insanların ahlak ve ahiret sorunlarından kaynaklanan değer problemleriyle uğraşarak dini danışman görevi görmekle birlikte onların dinle bağlantılandıkları ama

34. (80) Abese, 3, 4

35. (80) Abese, 8, 16

36. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1991, 9/305

37. (58) Mücadele, 1, 4

38. (74) Müddessir 1, 2; (5) Maide, 67; (87) A'la, 9, 10

aslında dünyevi olan problemleriyle de uğraşmış ve danışmanlık yapmıştır.

Kendisine gelerek sürekli bir rahatsızlığından dolayı namazlarını kıлып kılamayacağını soran bir kadına namazı bırakmamasını ve kılmaya devam etmesini sebepleriyle anlatmış, insanların en hayırlısını, en kötüsünü, müslümanların en üstününü, amellerin en değerlisini soranlara yol göstermiş, kendisinden iyilik ve günahı somut olarak tanımlamasını isteyen birisine, iyilik için ferahlatan, günah da için sıkı şeydir karşılığını vermişti⁽⁴³⁾. Burada sorulara verilen cevapların Hz. Peygamber'in eğitim faaliyetlerinin sınırları içine girip girmediği şeklinde bir soru akla gelmektedir. İlk bakışta, sorulara verilen cevaplarla bir eğitim faaliyeti gerçekleştirildiği düşünülebilirse de olaya farklı bir açıdan bakıldığında, soruyu veya sorunu getirenin peygamber olmadığı ve soruların bir bölümünün mescit içi uygulamaların dışından geldiği görülecektir. Yani bireyin çevresinden ve kendisinden kaynaklanan problemler vardır, bu problemler de yeni benimsediği dinin öğretileri çerçevesinde çözümlenerek bireyin toplumsal uyumu gerçekleştirilmektedir.

Bir hastalıkla karşı karşıya olduğunu ve ne yapılması gerektiğini söyleyen bir sahabeye Hz. Peygamber, tedavi olunması gerektiğini gerekçeleriyle anlatıktan sonra Allah, şüphesiz tedavisi olmayan bir hastalık vermemiştir diyerek ona yol göstermişti⁽⁴⁴⁾.

Hz. Peygamber, kendisine gelerek problemini açanlara danışmanlık yaptığı gibi, problemlerinin farkında olmayan insanların problemlerine de çeşitli sorularak sorarak dikkat çekmiş ve danışmanlık görevini yapmıştır. Çünkü, sorulan soruyla insana bir gözlem yaptırılmakta ve problem fark ettirilmektedir. Yol göstericilik, problemin fark ettirilmesinden sonradır. Bir gün, mescit içindeki sohbet esnasında Hz. Peygamber, ağaçların içinde yaprağını dökmeyen bir tür ağaç vardır ki o ağaç kamil bir müslümanın benzeridir, nedir o söyleyin? şeklinde bir soru sordu. Orada bulunanlar, kırlardaki ağaçları birer birer saymaya başladı. Hadisi rivayet eden Abdullah b. Ömer, bu ağacın hurma olduğunun aklına geldiğini fakat söylemeye utandığını ekler. Ashab, kendisi bilemeyince ya Rasulullah bize söyle, nedir? dediler. Hz. Peygamberde hurmadır buyurdular⁽⁴⁵⁾.

39. Buhari, *El-Camius's-Sahih*, Kitabu'l-Vüdu, 63. Bab, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981

40. Tirmizi, *Sünen*, Kitabu'l-Fiten, 76. Bab, Hadis No: 2263, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.5, s.40, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981

41. Buhari, *Sahih*, Kitabu'l-İman, 5. Bab; Tirmizi, *Sünen*, Kitabu'l-İman, 12. Bab, Hadis No: 2628

42. Buhari, *Sahih*, Kitabu'l-İman, 18. Bab

43. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 4227, s. 227

44. Tirmizi, *Sünen*, Kitabu't-Tibb, 2. Bab, Hadis No: 2038

45. Ahmed Naim, *Sahih-i Buhari Tecrid-i Sarih Tercemesi*, DİB Yayınları, Ankara 1975, 1/68

Grup danışması çerçevesinde değerlendirilebildiğimiz Hz. Peygamber'in mescitte yürüttüğü sohbetler zaman içinde kurumsallaşarak vaaz müessesini oluşturmuştur. Vaaz, kelime anlamı ile düşünüldüğünde- ki, rehber, kılavuz, yol gösterici anlamına gelmektedir-, dini alanda bir yol gösterme ve kılavuzluk etme olduğu açıktır⁴⁶. İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi isimli çalışmasında, vaazların, rehberlikle ilgisi üzerine bir başlık açan Cemal Tosun, rehberlik konusundaki ortak kavramlara ve tanıma bakıldığında burada yer alan bir çok unsurun vaaz yoluyla eğitim için de geçerli olduğunu söyler. Tosun'a göre vaazda da kişinin belli alanlardaki istek ve ihtiyaçlarının karşılanması, bu alanlar ile ilgili yeteneklerinin geliştirilmesi, dini konularda kararlar vermesi, planlar yapabilmesi ve hayatın dini boyutunu yorumlayabilmesi gibi kavramlar etkin olarak yer almakta ve vaazları kendine mahsus özelliği sebebiyle grupla rehberliğin tanımı içine sokmaktadır⁴⁷. Bundan dolayı hutbe ve vaazları, Hz. Peygamber'in grupla danışma faaliyetlerinin zaman içinde kurumsallaşmış şekilleri olarak düşünmek mümkündür.

C. DİNİ DANIŞMANLIK VE İRŞAT-TEBLİĞ İLİŞKİSİ

İrşat, hidayete erdirme, yol gösterme ve doğru yola yönlendirme anlamlarını kapsayan rüşd kökünden gelir⁴⁸. İslami literatürde irşat; hak, hidayet ve İslamiyeti yaşama yolunun başkasına gösterilmesidir. Bunun zıddı da sapıklık (dalalet) ve azgınlık (gayy)dir. İrşat, doğru yolu göstermek, akli ve kalbi ikna edici söz ve eserlerle gafletten uyarmak, hidayet yolunu göstermek, İslam esaslarını ve dinin hükümlerini tanıtır ve tarif etmek, hakkı ve gerçekleri öğretmek gibi zengin anlamlarıyla kullanılan bir kavramdır. İrşat faaliyetlerini gerçekleştirenlere reşid, raşid ve müreşid denir. Rehber ve delil de aynı anlamda kullanılır. Davet, çağrı anlamındadır. İslam gerçeklerini kabule ve onlara uymaya çağırma anlamında kullanılır. Bu lafızla çağrı görevi K. Kerim'de asıl anlamının yanında daha çok peygamberlerin görevi olarak zikredilmiştir.

Kendisine iyilik ve kötülük yapabilme kabiliyeti bir arada verilen insanın iyiliğe yöneltilmesi için rehberliğe ihtiyaç duymasından daha tabii bir şey düşünülemez. Genel olarak eğitimin özellikle de din eğitiminin, insanın iyiliğe yönelmesinde rehberlik görevi yaptığını belirleyen Beyza Bilgin, bu disiplinlerin görevinin aynen irşat görevinde olduğu gibi insana yardım etmek ve onun tam ve iyi bir insan olmasını sağlamak olduğunu vurgular. Bilgin, bu görevin başarılabilmesi için de özel bir bakış açısının gerekli olduğunu, bu bakış açısını veren dünya görüşü olmadan tüm

46. Cemal Tosun, *İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XXXVI, ss.185-187, Ankara 1997

47. Tosun, s. 187

48. İbn Manzur Muhammed b. Mukarrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1988, 5/219; Tahir Ahmed Zavi, *Tertibu'l-Kamusu'l-Muhit*, Kahire 1971, 2/340-341

eğitim faaliyetlerinin temelsiz kalacağına altını çizer⁽⁴⁹⁾. Gerçekten de hem eğitim faaliyetlerinin ve hem de rehberlik faaliyetlerinin temelini dünya görüşleri ve inanılan değerler oluşturmaktadır. Bu değer ve görüşler olmaksızın kime nasıl yardım edileceği veya eğitimde hedeflenen noktaların hangi ölçülere göre tesbit edileceği soruları cevapsız kalır. Konuyu özellikle danışmanlık açısından ele aldığımızda, değer ve ölçülerin bir insana yardım edebilmek için yardım ilişkilerinin temelinde yer aldığını görmekteyiz.

Davet, çağırmak, davet etmek, dua etmek, Allah'a yönelmek anlamlarına gelir⁽⁵⁰⁾. Kur'an'da hak yoluna çağrı anlamında 31 ayrı yerde kullanılmıştır. Hak yolundan kastedilen, İslam gerçeklerini kabule ve onlara uymaya çağırma'dır. Bu lafızla çağrı görevi, Kur'an-ı Kerim'de asıl anlamının yanında daha çok peygamberlerin görevi olarak zikredilmiştir.

Tebliğ, kelime olarak gerek yer, gerekse nitelik açısından amaca ulaşmak, sona varmak, nihayete ermek anlamında kullanılır⁽⁵¹⁾. Kur'an'da ise Allah'ın vahyini insanlara ulaştırmak anlamındadır. Resulün üzerine düşen yalnızca ulaştırmadır⁽⁵²⁾ ayetinden de anlaşılacağı üzere bu kelimeyle ulaştıran kişinin sonuca etkisi bulunmamaktadır. Ulaştırmakla yükümlü olduğu şeylere herhangi bir katkı ve eksiltme yapmadan görevini yerine getirir.

Elbette mesajı ulaştırmak için uymakla yükümlü olduğu bir takım kurallar bulunmakla birlikte, mutlak başarı garantisi bulunmamakta, başarı için insanın doğasının üstünde bir gayret içine girmemesi, başarı için her yolun mubah görülmemesi, başarının doğal seyri içinde geleceği gibi mesajlar ayetle birlikte verilmektedir. Kelime diğer peygamberler için de kullanılır. Daha çok peygamberlerin görevi için kullanıldığı izlenimi verir. K. Kerim'de peygamberler dışındaki insanların yaptığı eğitim faaliyetleri için daha çok tavsiye ile emri bi'l maruf ve nehyi ani'l-münker kavramları kullanılmıştır. Kur'an'daki çeşitli kullanımlarını birlikte değerlendirdiğimiz irşat ve tebliğ fonksiyonlarını, İslam toplumlarında yerine getirmesi gereken bir zümrenin de bulunması öngörülmüştür⁽⁵³⁾.

Dini danışmanlık kavramının asıl kaynağını, insanların İslam ve hidayet (doğru yol) üzere olmaları maksadıyla Allah'ın Hz. Adem'den Hz. Peygamber'e kadar gönderdiği elçilik kurumu oluşturmaktadır. Son peygamber Hz. Muhammed'den sonra ise tebliğ ve irşat görevleri, ayette

49. Beyza Bilgin, *İrşadda Evrensel Sorumluluk*, I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, DİB Yayınları, Ankara 1995, I/171

50. Tertübu'l-Kamusi'l-Muhit, 2/187

51. Tertübu'l-Kamusi'l-Muhit, I/316

52. (5) Maide, 99

53. (3) Ali İmran, 104

görev sınırları belirtilen ulemaya verilmiştir. Hz. Peygamber döneminde belirgin olmasa bile bir takım dini hizmetlerin, sahabe içinde özel eğitim almış kişiler tarafından yapıldığını, yeni müslüman olan topluluklara gönderilen öğretmenlerin, Suffe'de bannarak Hz. Peygamber'in özel eğitiminden yararlanan kişiler içinden seçildiği göze çarpmaktadır.

Hz. Peygamber'den sonraki dönemde ise toplumun yapısının hızlı değişimi, İslam'ın fert hayatını aşarak toplumla ifa edilebilecek taleplerinin yerine getirilmesinde sıkıntılarla karşılaşılması, bu hizmetleri yerine getirebilecek görevlilerin atanması ve onların eğitimi bazı düzenlemeleri zorunlu kıldı. Biz burada tarihsel süreci derinliğine analiz edecek değiliz. Ancak bu din hizmetlerinden bugün kurumsallaşmış olup özünde insanlarla yardım ilişkisi bulunanlara, konumuzla ilgisi açısından değinmek istiyoruz.

Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın öğretileri gereği, yerine getirilmesi gereken görevlerden tebliğ ve irşat, tarih boyunca çeşitli ünvanlarla anılan hizmetliler tarafından yerine getirilmiştir. Günümüzde ise yurdumuzda, müftüler, vaizler, Kur'an kursu öğreticileri, imamlar ve müezzinler tarafından yerine getirilmektedir. Burada sadece bu ünvan sahiplerini ele almamız, görevin sadece bu ünvanlara sahip olanlarca yerine getirildiği anlamında değildir. Resmi unvanı olmadığı halde toplumda irşat ve tebliğ görevi yerine getiren sivil yapılanmalar da bulunmaktadır. Ancak bu yapılanmaların henüz kurumsallaştığını söylemek mümkün olmadığı gibi bunların yapıları, fonksiyonları, çalışma ve etki alanları, eğitim sistemleri ayrı bir çalışma alanı oluşturduğundan dolayı ayrıntılarına inmeyi gerekli görmüyoruz⁽⁵⁴⁾.

İslam dünyasında dini danışmanlık, kurumsallaşmış bir kavram olarak henüz yabancı kabul edilmesine rağmen Kur'an'da kullanılan ve tarih boyunca İslam'ın önemli dinamikleri olarak karşımıza çıkan irşat ve tebliğ görevlerinin insanlarla bir çeşit yardım ilişkisi doğurduğu açıktır. Rehberlik ve psikolojik danışma işlevi, bu kavramların içeriğinde mevcuttur. Bugüne kadar irşat ve tebliğ görevlerinin, içeriğinde bulunan bu anlamlar dikkate alınmadan yapılmış olması, bundan sonra da geleneksel yöntemlerle sürdürülmesi için haklı bir sebep teşkil etmez. İrşat, tebliğ veya din eğitimi faaliyetlerinin tümünün içinde rehberlik ve danışma mevcuttur. Özellikle, son yıllarda karşılaştığımız rehberliği, bireysel eğitimle eşitleyen anlayışın ışığında din eğitimi de dahil olmak üzere irşat, tebliğ vb.

54. Nurullah Altaş, *Diyanet İşleri Başkanlığında İrşad Hizmetleri ve İlgili Kurumlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, s. 2

tüm dini faaliyetlerin yeniden gözden geçirilmesi, amaç, muhteva ve yöntemlerinin bu çerçevede yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir⁽⁵⁵⁾.

D. DİNİ DANIŞMANLIĞIN TANIMI VE SINIRLARI

Dini danışmanlığın farklı kaynaklarda farklı tanımlarına rastlanır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Pensilvanya eyaletinde hazırlanan bir yasa tasarısında şu tanım karşımıza çıkar: "Davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir"⁽⁵⁶⁾. Başka bir tanım da şöyledir: "Felsefi ve ruhsal alanlardaki çatışmalardan veya güvensizlik ve şüpheden kaynaklanan sorunu yönetmek ve çare bulmak için uzmanlık eğitim ve öğretimi almış bireylerden oluşan, uzmanlık alanlarına ayrılmış, klinik uygulamanın meşru bir alanıdır"⁽⁵⁷⁾. Dini danışmanlığı, daha çok ahlak ve ahiret sorunlarından doğan değer problemleriyle ilgilenen bir yardım mesleği olarak kabul edenler varsa da Liddel'e göre dini danışmanlığın, bu şekilde danışmanlık içinde özel bir alan olarak görülmesi yanlış bir anlayışın ürünüdür⁽⁵⁸⁾. Başarısızlık, yoksulluk, uyuşturucu bağımlılığı, evlilik, seks ve öğrenci danışmanlıklarıyla dini danışmanların 'dini problem' açısından ilgilenmesini Liddel bir sınırlama olarak değerlendirir. Ona göre dini danışmanlık, dini bir kurum niteliği taşımasına rağmen danışmanlığın anlamından uzaklaşmaz. Dini danışmanlık, danışmanlığın kapsadığı alanların bazılarıyla ilgilenip bazılarını alanı dışında görmez. Alan içindeki problemleri de salt dini problem olarak incelemeyiz. Her dini danışman, kendisine getirilen probleme, 'danışmanın kendisi için belirlediği yardım kaynağı açısından' yaklaşır ve danışmana yardım eder. Bu yardım, dini problem açısından olabileceği gibi din dışı bir problem açısından da olabilir. Her din görevlisi kendisini dini danışmanlığın bir uygulayıcısı olarak görür. Din görevlisi, rolünün dayana-

55. Konuyla ilgili olarak deneme niteliğindeki bir çalışma için bkz. Mualla Selçuk, *2000' li Yıllara Girerken İrşad Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler*; Araştırma, 23-27 Kasım 1998 Tarihinde Ankara'da toplanan II. Din Şurası'nda tebliğ olarak sunulmuştur. Aynı şuranın 26 Kasım 1998 günü toplanan genel kurulu komisyonlardan gelen raporları müzakere etmiş ve sonuç bildirisinin 5. Maddesini şu şekilde düzenlemiştir: İrşad, geniş kitlelere sunulan önemli bir hizmettir. Dolayısıyla irşadın coğrafi bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, eğitim ve kültür seviyesi ve benzeri hususlarla yakın ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, dini ve beşeri bilimlerin araştırma bulgularından yararlanacak ve güntümüz insanının ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde irşadın yöntemlerini ortaya koyabilecek bir "Dini Danışma, Araştırma ve Rehberlik Merkezi kurulmalıdır.

56. M.Jo. Meadow-R. D. Kahoe, *Psychology of Religion: Religion in Individual Lives*, Harper&Row Publisher Inc, New York, 1984, s. 420

57. a.g.y.

58. Hasan Tan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, MEB Yayınları, İstanbul 1992, s. 14

59. Peter G. Liddel, *A Handbook of Pastoral Counseling*, Londra 1983, s. 4

ğından kendisini soyutlayan bir hizmet yapmaz. Hangi alandan getirirse getirsin, bir problemle birlikte kendisine gelen insana yaptığı yardım, dini danışma kapsamındadır⁽⁶⁰⁾.

Burada Liddel'in söylediklerinden bizce şunlar anlaşılmaktadır: Dini danışmanlık, yardım mesleklerinden biri olarak, danışmanlık alanı içindeki tüm problemlerle din veya din dışı da olsa ilgilenir. Ancak dini danışmanlığın farklılığı danışan veya problemde değil, danışmanın rolünden kaynaklanmaktadır. Dini danışmanlıkta danışman, rolünü dinden alır. O rol de, din görevlisinin misyonu tarafından belirlenmektedir. Din kaynağıdır ve Allah'ın Hz. İsa'ya, Onun havarilerine ve dolayısıyla Kilise'ye verdiği, din görevlisinin şahsında somutlaşan kutsal göreve, yani misyona dayalıdır. Danışmana din tarafından verilen kutsal görev nedeniyle de, yürüttüğü faaliyet dini danışma olarak adlandırılmaktadır.

Clinebell'e göre ise dini danışma teori ve pratikle birlikte oluşur⁽⁶¹⁾. Dini danışma, alanın teolojik köklerinde derinleşerek ve metodolojisini geliştirerek, problemler içindeki insanoğluna sahip olduğu miras ve öteki yardım disiplinlerinin yardımıyla bir katkı sağlayabilecek olgunluğu ve kimliği bulmak zorundadır⁽⁶²⁾. Bu anlamda dini danışma, insanın problemlerine inandığı dinin değerleriyle ilişki kurarak çözüm yolları sunmayı hedefler. Ancak, bu hedefini gerçekleştirirken öteki yardım disiplinlerinden de kendini bağımsız kabul etmez. Dini danışmanlığın başarısı, alanındaki ilahiyat çalışmalarındaki derinlik ve diğer yardım meslekleriyle ilişkisinin yoğunluğuyla doğru orantılıdır.

İslam geleneğinde din hizmetlerini yerine getiren görevlilerin, görevleri gereği kendilerine gelen insanlarla bir çeşit yardım ilişkisi içinde bulduklarına yukarıda temas etmiştik. Özellikle tarih içinde yüklendikleri fonksiyon ve kültürümüzde edindikleri özel konum nedeniyle müftü ve imamlar, insanımızın dini veya ahlaki değerleriyle ilişkili, günlük yaşayışlarında karşılaştıkları her türlü problemlerini ulaştırdıkları görevliler olmuşlardır.

Müftü ve imamların tarihte yüklendikleri bu fonksiyonlarına rağmen, sosyal konumları ve hizmet alanları ile ilgili çalışmalara konu olmaları yakın zamana kadar görülmemektedir. İmamlarla ilgili mazisi son on yıldan önceye gitmeyen bazı çalışmalar görmek mümkünse de müftülerle ilgili bağımsız bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim görevlilerinden Bekir Demirkol'un yapmış olduğu "Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı İmam ve Müftülerin Liderlik Davra-

60. Liddel, s. 4

61. Howard J. Clinebell, *Basic Types of Pastoral Counseling*, Abingdon Press, New York 1966, s. 16-17

62. Clinebell, s. 17

nışları" başlıklı doktora tezi ise müftülerin toplum içinde yüklendikleri görevlerin sadece bir bölümünü incelemeyi hedef almaktadır⁽⁶³⁾. Demirkol bu çalışmasında, cemaatin müftülüklerle diyalogunun olmadığını, müftülerin mesailerinin önemli bir bölümünü kurum içi bürokratik faaliyetlere harcadığını söylemektedir⁽⁶⁴⁾. Bugün elimizde müftülerin rehberlik ve danışmanlık içinde değerlendirilebilecek faaliyetleri üzerine bağımsız bir araştırma yoktur. Dolayısıyla bu ilişkiler üzerinde bizi net sonuçlara ulaştırabilecek veriler elimizde mevcut değildir. Ancak yürürlükteki kanuni düzenlemeleri incelediğimizde görev ve sorumluluklarla rehberlik ilişkileri arasında bir bağlantı kurmamız mümkün olabilir ve kesin olmakla birlikte bazı sonuçlara bizi ulaştırabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı 'Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi'nde teşkilat yapısını düzenleyen 5. maddede, imkan ve ihtiyaca göre eğitim, irşat, ifta ve yayın hizmetlerinde müftüye yardımcı olmak üzere özel bir komisyon kurulabileceği belirlenir. "Müftülükler" başlıklı 7. maddede İslam Dini'nin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, dini konularda toplumu aydınlatmak, 'il ve ilçe müftülüklerinin ortak görev, yetki ve sorumlulukları'nı düzenleyen 8. maddede dini konularla ilgili sorular yazılı ve sözlü soruları cevaplandırmak müftülerin görev alanları içinde kabul edilmiştir. Müftülüklerin bu görevleri yerine getirirken halkla bir ilişki içinde olmamaları düşünülemez. Bu ilişkilerin zaman zaman rehberlik ve danışma ilişkisi çerçevesinde oluşması da her zaman için imkan dahilindedir.

Nitekim, 1996 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından halkın din hizmetlerini değerlendirmeleri ve din görevlilerinden beklentilerini ölçmek amacıyla 17 il ile bu illere bağlı ilçe, kasaba ve köylerde 1011 kişi üzerinde yapılan bir ankette deneklerin %35.5'i müftülerle yakın bir ilişki içinde bulduklarını söylemişlerdir. Başkanlıkça yapılan araştırmadaki bu bulgu, Demirkol'un araştırmasındaki bulgularla çelişmektedir. Demirkol'un tezinde kullandığı rakamlar kendisine ait değildir ve başka araştırmaların bulgularına dayanmaktadır. Kullanılan bu araştırmalardan birinde cemaatten müftülükle diyalogu bulunduğu söyleyenlerin oranı yalnızca %8'dir⁽⁶⁵⁾. Bu iki rakam arasında önemli bir fark vardır. Rakamlar arasındaki bu farklılıklar, Demirkol'un ulaştığı sonuçların başka çalışmalarla desteklenmeye muhtaç olduğunu göstermektedir.

63. Bekir Demirkol, *Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı İmam ve Müftülerin Liderlik Davranışları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996

64. Demirkol, s. 171

65. Demirkol'un, müftü-cemaat diyalogunda kullandığı çalışma için bkz. Mehmet Yaşar *Günümüz Cuma Hutbelerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995

Elimizde bu konuyla ilgili bağımsız bir araştırma olmaması sebebiyle, müftülerin ve müftülerle birlikte cemaatle yakın ilişki içinde bulunan vaizlerin faaliyetlerinin de dini danışmanlık çerçevesinde incelenmesi ve araştırma konusu yapılmasının din hizmetlerinin geliştirilmesi açısından yararlı olacağını düşünmekteyiz.

İmamlar üzerinde yapılan çalışmalarda, içinde buldukları ilişkilerin bir tür rehberlik ve danışma ilişkisi olduğu yönündeki görüşümüzü desteklemektedir. Bu çalışmalardan birinde Türkdogan, imamın camideki fonksiyonlarının dışında halkın hem dini ve hem de günlük meselelerinde yardımcısı olduğunu, toplumda düzen ve birliğin sağlanmasında etken olduğunu ve toplumsal çatışmalarla aile düzensizliklerinde olumlu anlamda önemli bir rol oynadığını belirlemiştir⁽⁶⁶⁾.

Nermin Erdentuğ yönetiminde yapılan ve Türkiye'de çağdaşlaşmanın dinamiklerinin belirlemeyi amaçlayan bir araştırma sonucunda da imamın kalkınmanın gayri resmi önderlerinden biri olduğu ve öğretmenmuhtar ikilisiyle yaptıkları çalışmalarda köylünün problemlerinin çözümünde önemli başarılar elde ettikleri saptanmıştır⁽⁶⁷⁾.

Türkiye'nin farklı bölgelerinden hizmet içi eğitim amacıyla Kastamonu da toplanan imamlar üzerinde lisans düzeyinde yapmış olduğumuz bir çalışmada da imamların %64'ünün cemaatleriyle cami dışında da görüştüğü, %23'ünün namazlardan sonra düzenli olarak sohbet toplantıları yaptıkları, %10'unun ise düzenli ev toplantıları yaptıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada imamların sadece %3'ünün cami dışında cemaatle ilişkisinin zayıf olduğu belirlenmiştir. Araştırmamızın sonuçlarında imamların, toplumun kendisine ihtiyaç duyduğu her yerde bulunmak zorunda olduğu, hastalıkta, ölümden, düğünde, nişanda ve tüm problemlerinin çözümünde cemaatinin yanında olduğu ve adını koymasak bile dini danışman olarak görev yaptığı belirlenmiştir⁽⁶⁸⁾. Din görevlilerinin danışmanlık ve rehberlik ilişkisi içinde buldukları insanlara hangi konularda ve nasıl hizmet verdikleri konusunda yeterli sayıda araştırma yapılmamıştır⁽⁶⁹⁾. Ancak, din görevlilerinin görev alanlarıyla ilgili olarak yapılan farklı çalışmalara dayanarak söz konusu danışmanlığın daha çok inanç ve ibadetle ilgili konularda bilgi verici danışmanlık, aile içi ilişkilerde yaşanan problemlere, sosyal hayattaki ilişkilerde uyumsuzluk ve çatışmalar, ölüm ve hastalık anlarında moral destek çerçevesinde sürdürüldüğünü söylemek mümkündür.

66. Orhan Türkdogan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1977, s. 270

67. Nermin Erdentuğ, *Türkiyede Çağdaşlaşma Eğitim ve Kültür Münasebetleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 12, 65, 69

68. Nurullah Altaş, *Camilerde Din Eğitimi Faaliyetleri ve İmam-Hatiplerin Yeterliliği*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi, Ankara 1995, s. 98

69. Konuyla ilgili olarak lisans seviyesinde yapılmış bir çalışma için bkz. Şinasi Öztürk, *Günümüz İmamlarının Rehberlik Anlayışları ve Fonksiyonları*, Basılmamış Lisans Tezi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi, Ankara 1993

Resmi görevlilerin dışında sivil olarak bazı tarikat ve cemaat önderlerinin, çeşitli seviyelerde dini eğitim almış ve çevrelerinde önder olarak kabul edilen bazı insanların da dini danışmanlık ilişkilerini sürdürdükleri bilinen hususlardandır.

E. DİNİ DANIŞMANLIĞIN ALANLARI

Dini danışmanlık, kavramın çıkış noktası olan Hıristiyan kültüründe çok geniş bir alanda kullanılmaktadır. Akıl ve ruh sağlığında dini gelenek, eğitim geleneği, vaaz geleneği, tıbbi gelenek bir birinden bağımsız olarak kurumsallaşmış alanlardandır⁷¹⁾. Bu çerçevede dini danışmanlık, klinik psikoloji ile birlikte kilise bünyesinde, aile ilişkileriyle ilgilenen sosyal kurumlarda, hastanelerde, yaşlı bakımevlerinde uygulama alanı bulmaktadır.

İslam kültürü çerçevesinde toplumumuzda karşılaşılan problemleri de göz önünde bulundurarak dini danışmanlığın uygulama alanlarını şu şekilde belirledik:

1. Örgün Eğitim Süreci İçinde Dini Danışmanlık Uygulamaları
 2. Örgün Eğitim Sonrası Dini Danışmanlık Uygulamaları
- ### 1. Örgün Eğitimde Dini Danışmanlık

Dini danışmanlık uygulamalarının belki de en önemli alanlarından birisi, din öğretimi sürecine girmiş olan öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik olanıdır. Din eğitimi süreci toplumumuzda çocuğun doğumuyla birlikte başlar. Aile, çocuğun dini gereksinimlerini kendi bilgi ve yetenekleri çerçevesinde gidermeye çalışır. Bu süreç, camilerde din görevlilerince verilen yaz kursları tarafından tamamlanmaya çalışılır. Örgün eğitim çerçevesinde din öğretimi ise ilköğretim dördüncü sınıfta devreye girer ve lise son sınıfa kadar devam eder.

Örgün eğitim sürecinde çocuk farklı gelişim evrelerini tamamlar. Bu arada her devrenin kendine has özelliklerinden kaynaklanan problemlerle de başa çıkmak zorundadır. Bu problemlerin çözümünde öğretmenleriyle birlikte ana-babası ve arkadaşları ona rehberlik yaparlar. Bu sü-

70. İnamlarla ilgili bazı çalışmalar için bkz.: Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleği Temsil Gücü*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995; Mustafa Köylü, *Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri*, Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. V, s. 193; Hayrettin Karaman, *Din Görevlilerinin Halka Yaklaşma Tarzı ve Tebliğ Teknikleri*, Yeni Bir Yüzyıla Girerken Meselelerimiz, Aydınlar Ocağı, İstanbul 1987; *Din Hizmetleri ve Din Eğitimi Semineri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991; *Din Şurası*, DİB Yayınları, Ankara 1996

71. Hıristiyan geleneğinde Dini Danışma alanları hakkında geniş bilgi için bkz. Liddel, s. 4-11

reçte bireye sağlanan destek, informel danışmanlık hizmetidir. Çocuklar ve gençler, bizim eğitim sistemimiz içinde verilen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden gerektiği kadar yararlanamamaktadır.

Özellikle din kaynaklı problemler, danışmanlara en az götürülen problemlerdir. Bunlar, genellikle din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin öğrencilere yakınlığı ve ilgisi çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmaktadır. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin eğitim ve öğretim dışında ilişkilerinin bir kısmı da danışmanlık ilişkisidir. Dini danışmanlık aktivitesini danışanın problemini getirmesi ve danışmanın yardımı şeklinde iki aşamalı olarak düşündüğümüzde ikinci aşama içinde din öğretimi de söz konusudur. Öte yandan öğrencinin karşılaştığı din kaynaklı problemlerin danışmanlık ilişkisi dışında sınıf içinde çözümlenmeye çalışılması açısından da din öğretimi süreci dini danışmanlık ilişkisi içerir.

Örgün din eğitimi süreci çerçevesinde dini problemlerin hangi noktalarda yoğunlaştığına ilişkin bir araştırma elimizde mevcut değildir ve araştırılması gereken konulardan birisidir. Yapmış olduğumuz sınıflamalar daha çok ilk gözlemlere dayalı bir deneme niteliği taşımaktadır. Bu hususu da gözönünde bulundurarak örgün eğitim süreci içindeki dini danışmanlık uygulamalarını iki yönlü olarak düşünmekteyiz:

a. Örgün Din Eğitimi Çerçevesinde Dini Danışmanlık: Öğrencilerin ihtiyaçları ve gelişim evreleri göz önünde bulundurularak dinin yorumlanıp anlatılmasıyla, her hangi bir dini konunun bu ihtiyaçlara dikkat edilmeden sunulması arasında fark vardır⁽⁷²⁾. Bunlardan birincisinde öğrencinin ihtiyaçlarının ve gelişim evrelerinin göz önünde bulundurulmasından dolayı dini danışmanlık işlevi vardır. Çağdaş din eğitimi anlayışı ile dini danışmanlık anlayışı birbiriyle örtüşür. Bu anlamda din eğitimi, öğrencinin dünyayı ve kendini anlamlandırmasına katkıda bulunur. Dini danışmanlık ise bu çaba içinde muhtemel çatışma konuları ile ilgilendir ve bireyin bu çatışmaları yaşamaması için çaba gösterir. Muhtemel çatışma alanları dini danışmanlığın katkısı ile belirlenir ve din öğretimi aracılığıyla öğrenciler bu çatışmalara karşı hazırlanır.

b. Rehberlik Servisleri Aracılığıyla Dini Danışmanlık: Din öğretimi aracılığıyla verilen desteğe rağmen birey bazı çatışmaları yine de yaşama-ya devam edecektir. Kendisine öğretilenlerin hayatı yorumlama noktasında yetersizliğinden kaynaklanan problemlerin yanı sıra, yaşamındaki bazı özel problemleri de dinle ilintilendirerek bunalıma girebilecektir. Din öğretiminin kesintisiz zorunlu eğitim sürecinde anayasa ile zorunlu hale getirilmiş bir ders olması, bir takım özel problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu problemler henüz bir araştırma konusu olmamakla birlikte bazı bilim-

72. William E. Hulme, *Counseling and Religious Education*, Religious Education, Ed. Marvin J. Taylor, Abingdon Press, New York 1960, s. 168

sel toplantılarda ve medyada, gözlem sonuçları olarak ortaya konmaktadır. Din eğitimi ve öğretimini konu alan toplantılardan hiç birinde örgün eğitim sürecindeki din eğitimi ile bağlantılı rehberlik ve psikolojik danışma servislerine getirilen problemler tartışma ve inceleme konusu yapılmamıştır. Ama, örgün eğitim çatısı altında zorunlu din eğitimine karşı olanlar bu problemleri tartışma platformuna taşımış ve programları, muhtevayı, öğretmenleri hep eleştiriye tabi tutmuşlardır. Bu eleştirilere rağmen din eğitimcilerinin konuya kayıtsızlığı devam etmektedir.

Türk Eğitim Demeği tarafından düzenlenen "Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü-Ahlak Bilgisi Öğretimi ve Sorunları" konulu bilimsel toplantıda din eğitiminin sebep olduğu olumsuzluklar gündeme getirilmiş ve zorunluluğu eleştirilmiştir. Burada gündeme öğretmenlerin olumsuz tutumları, kitapların muhtevsındaki çelişkiler ve olumsuz davranışlara sebep olabilecek yönlendirmeler tartışılmıştı. Ancak bunlardan bizce en önemli olanı bazı panelist ve tebliğcilerin üzerinde durduğu, din eğitimi sonucunda ruhsal bunalıma düşen öğrenci örnekleriydi⁽⁷³⁾. Psikiyatrist Aysel Ekşi'nin aynı toplantıdaki şu gözlemleri çok ilginçtir:

Cok sayıda öğretmenin kızları ve erkekleri ayrı yerlere oturttuklarında birbirinin yüzlerine bakmamalarını emrettiğini, bu çocukların evlerinde annelerine, babalarına imam nikahı yaptıklarını, annelerinin başarılarını örtmeleri için baskı yaptıklarını biliyoruz. Yine günlük çalışmalarımızda pek çok genç bize korku-panik şikayetleri ile gelmektedir. "Obsesyon" dediğimiz vak'alar çok sıktır. Bu çocuklar, "acaba herhangi bir şekilde ben erkek arkadaşımın yüzüne baktım mı, günaha girdim mi, günaha girdimse Allah beni affeder mi?" saplantılarıyla sabahlara kadar dua etmektedirler. Devamlı dua eden, devamlı nafile namazı kılan çocukların başarıları düşüş göstermektedir...⁽⁷⁴⁾ Aynı toplantıda bir öğrencinin teklifi ise din derslerinin not değerlendirmesinden uzak olarak bir rehberlik hizmeti şeklinde sunulmasıdır⁽⁷⁵⁾.

Din eğitimi sürecinde benzeri yaşanmış bir kurguyu buraya örnek olarak almak istiyorum. Ayşe, lise birinci sınıfta okumaktadır ve yaşadığı bir çatışmayı din kültürü öğretmeniyle paylaşmaktadır. Öğretmen bu iletişimde danışman rolündedir:

Ayşe- Allah'ı her şeyden çok seviyorum. Ancak şunu belirtmeliyim ki, içinde bulunduğum duygularıyla onu üzmekteyim.

73. Atilla Erden, *Din ve Ahlak Eğitimiyle İlgili Sorunlara Genel Bakış, Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü-Ahlak Bilgisi Öğretimi ve Sorunları*, IX. Öğretim Toplantısı (23-24 Mayıs 1994), TED Yayınları, Ankara 1992, s. 61

74. Aysel Ekşi, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Durumu, Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü...*, s. 136

75. a.g.e. 97

Danışman- Bu duygularının, senin Allah'a olan sevgine ters düştüğünü mü düşünümüştün? (Ayşe'nin içinde yaşadığı çatışmayı yansıtmaya gayret etmektedir.)

Ayşe- Son zamanlarda, kendimi gerçekten Allah'a yakın hissedememekteyim. Dua edemiyorum. İbadet edemiyorum ve dualarımın kabul edilmediğini hissediyorum. Bunun sebebinin işlediğim günahlar olduğunu anlamama rağmen problemimi çözmek için gerekli gücü kendimde bulamıyorum.

Danışman- Siz, dua ettiğinizde ve ibadet ettiğinizde işlerinize müdahale eden bir gücün baskısı olduğunu mu hissetmektesiniz? (Günaha sebep olan olayı anlatmaya teşvik etmektedir.)

Ayşe- Gençlik yıllarımdan beri derin bir üzüntü içindeyim. Annem babamdan ayrıldı. Sonra babamı kaybettim. Evimiz o zamandan beri huzurlu olmadı. Ben her zaman, "bunlar bana niçin yapıldı?" sorusunu soruyorum. Bazen hayata devam etmenin bir faydası olmadığını düşünüyorum ve artık gerçekten hiç kimse için önemli olmadığını hissediyorum.

Danışman- Bir çok insan, artık onunla kimsenin ilgilenmediğini hissetmesi halinde hayata devam etme konusunda güçlükler hissetmektedir. (Ayşe'nin söylediklerine vereceğimiz bir çok cevap vardır. Ancak danışman, Ayşe'nin duyguları üzerinde konsantre olmayı ve daha sonra aile problemlerini araştırmayı tercih etmiştir.)

Ayşe- İtiraf etmekten utanıyorum ama intihar etmeyi bile düşünüyorum. Bu kadar ümitsizlik içinde olduğumdan dolayı Allah'ı unutmış gibiyim. Kur'an'da, Allah'ın yardımıyla her sıkıntının aşılacağını söylendiğini biliyorum. Dua ve sabır ayetlerini okuyorum. Ancak hiçbir işe yaramıyor. O kadar umutsuzum ki ne yapacağımı bilemiyorum.

Danışman- Bir taraftan davranışlarıyla Allah'ın istediklerini yapmamış olarak kendini mutsuz hissetmekte diğer taraftan dinin seni başarısız hale getirdiğini hissetmekte. (Allah'tan beklediklerini, kendi ifadelerinin ötesine gitmeden belirlemeye gayret eder. Onun tarafında zamanından önce bir red durumunun ortaya çıkmasını önlemek için Allah kelimesi yerine din kelimesini kullanmıştır.)

Ayşe- Beni en çok üzen, artık evden dışarı çıkma isteğimin kalmamasıdır. Gerçekten öyle yapmadıkları halde insanları hep benim hakkımda konuşuyorlarmış gibi hissediyorum. Camiye veya insanların bir arada buldukları hiçbir yere gitmek istemiyorum. Gerçekten böyle davranmak istemiyorum, daha kötü olacağımı biliyorum ama bir şey yapamıyorum.

Danışman- Anladığım kadarıyla giderek yalnız bir kurt haline geliyorsunuz.

Ayşe- Sanırım başka bir şeyi daha izah etmem gerekecek. Altı ay öncesine kadar bundan daha iyiydim. Altı ay önce erkek arkadaşım benden ayrıldı. (Danışman, daha önce yapılan konuşmaların seyrine göre bir takım tavsiyelerde bulunsaydı bu durum ortaya çıkar mıydı?)

Danışman- Oldukça güç bir durum bu. (Sıkıntısını anlamaya çalışır.)

Ayşe- Bunun benim için Allah'ın bir tercihi olduğundan çok eminim. Onun için çok dua ettim ve Allah da bana bunun doğru bir seçim olduğunun işaretini verdi. Bu iş olmayacağı halde Allah bana niçin onun bana uygun olduğunu düşünme fırsatını verdi? (Allah'a karşı isyanının ve gücenmesinin gerçek tabanı şimdi ortaya çıkmıştır. Allah'la iletişim kurmada yaşadığı sıkıntıyı ortaya koymaktadır.)

Danışman- Allah'ın niçin bu şekilde seni imtihan ettiğini düşünüyorsun. Bu durumun, Onun adaletine ve esirgeme sıfatına uygun olmadığı düşüncesini taşımaktasın. (Bu ilişki sonucunda artık Ayşe, Allah'tan beklentilerini rahatça anlatacak konumdadır. Dikkat ediniz, danışmanın anlayışının temelinde duygular bulunmakta ve yaşanan problem konusunda kendi görüşü yer almamaktadır.)*

Dini danışmanlık uygulamalarının ilk dönemlerinde, insanların şurlu bir şekilde dinle bağlantılandıkları problemler hizmet alanında görülürken sonraki dönemlerde bu şekilde bir ayrım çizgisi kabul edilmektedir. Bizim alıntıladığımız örnekte de görüldüğü gibi dini danışmana getirilen çatışmanın tabanında din kaynaklı bir problem yoktur. Danışan, çevresiyle olan ilişkilerinde yaşadığı problemleri din kaynaklıymış gibi yansıtmıştır. Danışman, kendisine getirilen problemi hemen çözmeye çalışıp tavsiyelerde bulunma yolunu seçmemiş, danışanın kendi hissettiği duygular üzerinde yoğunlaşmasını sağlayarak problemin tabanına inmeyi başarmıştır.

Gerçekten de insanlar, bir problemle karşılaştıklarında sorumluluğun en azından bir kısmını dinle ilişkilendirmekte ve soruna dini bir mahiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Bu tür problemlerle örgün eğitim sonrasında da karşılaşmakta ve dini danışmanlığın alanının kesin sınırlarla belirlenmesine engel teşkil etmektedir.

2. Örgün Eğitim Sonrası Dini Danışmanlık

Dini danışmanlık uygulamalarının diğer alanı ise örgün eğitim sonrası ortaya çıkan problemlerle ilgilidir. Bu alandaki ihtiyaç daha çok din-dar insanlarla ilgili olarak ortaya çıkar. Öğrenci, din öğretimi sürecini tamamlayıp yetişmiş birey olarak topluma atıldıktan sonra dinle ilgili

* Hulme, 163'ten adapte edilmiştir.

tercihlerini de yapmıştır. Eğer öğretimini yaptığı dini içselleştirmiş ve bu çerçevede yaşamını düzenlemeye başlamışsa o dindar bir insandır. Ancak, dindar bir insan olmakla problemlerini halletmiş değildir. Gerek din öğretiminde aldığı bilgilerin bir kısmından kaynaklanan, gerekse edindiği bilgilerle hayatın gerçeklerinin çatışmasından doğan problemlerle karşılaşabilmektedir. Bu arada karşılaştığı bazı problemlerin çözümünde inandığı dinin değerlerini destek kaynağı olarak kullanmakta zorlanabilir. Örgün eğitim sonrası dini danışmanlık bu noktada devreye girer.

a. Dini Problemlere Çözüm Sağlama: İnandığı dinin değerleri çerçevesinde hayatını düzenlemek isteyen bir insan, hayatının çeşitli safhalarında bazı problemlerle karşılaşabilir. Bu problemlerde durumuna uygun bilgi alma ihtiyacı hisseder. Ticaretle meşgul olan dindar birey, dininin hangi işlemleri meşru kabul ettiğini, hangilerine gayri meşru olarak yaklaştığını bilmek ister. Aile hayatında karşılaştığı sıkıntılarda nasıl davranmak gerektiğini düşünecek, çevresi ile ilişkilerini düzenlerken bazı sıkıntılarla karşılaşacaktır.

Bu ve benzeri durumlarda insanların bilgi almak için başvurabileceği güvenilir kaynakların bulunması gereklidir. Toplumumuzda daha çok müftülükler ve bazı tarikat liderleri bu işlevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Camiler ise bu problemlerin genel olarak konuşulduğu ve anlatıldığı mekanlardır. Hutbeler ve vaazlar önceki dönemlere göre daha fazla insanların ihtiyaçlarına yönelik olarak düzenlenmekte ve bu ihtiyaçları temin etmeye çalışmaktadır. Fakat bu hizmetlerin sağlıklı olarak yürütülebilmesi için özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın insanların her tür dini problemini iletebileceği dini danışmanlık kurumlarını oluşturması gerekli görünmektedir.

Bugün artık değişen teknolojik ve sosyal şartlar gereği, Güzin Abla⁽⁷⁶⁾ örneğinden hareketle informal danışmanlık hizmeti veren kaynakların sayısı da artmaktadır. Gazetelerin hemen hemen tamamında gerek aynen Güzin Abla ismini kullanan ve gerekse farklı isimlerle danışmanlara rastlamak mümkündür. Buna paralel olarak özellikle son yıllarda informal dini danışmanlara da gazete köşelerinde rastlamaktayız. İlk bakışta, okuyucuların sadece dini problemlerinin çözümüne yönelik cevaplar hazırlayan birer fıkıh köşesi yazarı gibi görünen bu danışmanların, dikkatli bir inceleme sonucunda çok geniş yelpazedeki problemlere danışmanlık yaptıkları görülmektedir. Ayrıca bazı televizyonlarla birlikte radyolarda da informal dini danışmanlık hizmetleri kapsamında değerlendirilebilecek programlara rastlamamız mümkündür. Bunlar üzerinde metot, alan ve hizmet sunduğu insanların özellikleri ile ilgili araştırmaların yapılmasına ihtiyaç olduğunu düşünmekteyiz.

76. Ziya Selçuk, *Psikolojik Yardım İlişkilerinde Informel Kaynaklar*, Eğitim Dergisi, MEB Yayınları, 1992/2

b. Din Dışı Problemlerde Dinin Destek Kaynağı Olarak Kullanılması: Dini danışmanlığın kullanım alanlarından birisi de din dışı problemlerde dinin destek kaynağı olarak kullanılmasında devreye girer. Her ne kadar yeni dini danışmanlık anlayışında hayatta karşılaşılan problemlerin dini olan veya dini olmayan diye bir ayırımın kabul edilmediğini söylemiş olsak da burada kastedilen daha çok fiziksel problemlerdir. Din dışı problem dediğimizde hastalık, yaşlılık, hapis ve ölüm durumlarında ortaya çıkan ruhsal problemlere destek kaynağı olarak dinin kullanılmasını anlamaktayız. Bu problemlerin yoğun olarak ortaya çıktığı yerler ise hastaneler, yaşlılar için kurulmuş bakımevleri, ceza ve tutukevleridir. Bu çatalar altında yaşayanların özel konumları ve özel problemleri vardır. Bu problemlerin aşılmasında din eğitimi ile birlikte dini danışmanlık da etkin bir rol oynar.

Dini danışma alanlarından birisi olan hastane din adamı, hasta veya normal olanla ilgilenir. Çıkış noktası ise toplumda çeşitli hizmetlerin yerine getirilmesi için gerekli olan branşlaşmanın doğal sonucudur⁽⁷⁷⁾. Eğer, hastaların sağlıklarına kavuşmaları için özel eğitim almış bir meslek grubu teşekkül etmiş ve kendi içinde branşlaşmış ise din görevlilerinin de benzer bir branşlaşmaya gitmeleri kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle oluşturulan hastane din görevlileri Hıristiyan dünyasında hastanelerde yatarak tedavi gören hastaların dini ihtiyaçlarını karşılamak, ibadetlerini yerine getirmelerine yardımcı olmak ve yaşama dirençlerini desteklemek amacıyla hizmet ederler. Benzer bir uygulama 1996 yılı içinde yurdumuzda da gerçekleştirilmiş ve sağlık mevzuatındaki boşluklar yüzünden Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Hastanelerde yatarak tedavi gören hastalara yönelik olarak yürütülen ve dini danışmanlık kapsamında değerlendirilebilecek bu uygulama tarafımızdan araştırma konusu yapılmış, ihtiyaç ve uygulama eksenlerinde incelenerek Türkiye için uygulanabilir bir model öneri geliştirilmiştir⁽⁷⁷⁾.

Hastalarla birlikte, yaşlılar ve tutuklularla da benzer araştırmaların yapılması ve hangi problemlerin sıklıkla yaşandığının tespiti, bu insanlara götürülecek dini danışmanlık hizmetlerinin çerçevesini çizecektir. Toplumumuzda yoğun bir şekilde hissedilen dini danışmanlık hizmetlerinin oluşturulabilmesi için bu araştırmalara acil olarak ihtiyaç vardır.

SONUÇ

Dini danışmanlık kavram ve kurum olarak batı kültürüne aittir. Ancak, bu kavramın içerdiği anlam, İslam kültürüne ait tebliğ ve irşat kavramları içinde barınmaktadır. Bu iki kavrama dayalı dini danışmanlık

77. Liddel, 5; Laurel Arthur Burton, *The Professional Health Care Chaplain, Chaplaincy Services in Contemporary Health Care*, Edited By. L. A. Burton, College of Chaplains Inc. Illinois 1992, 1

hizmetleri yüzyıllar boyunca cami ve tekkeler bünyesinde verilmiş, bugün de imam-müftü ve vaizler tarafından informal olarak sürdürülmektedir.

Dini danışmanlık ihtiyacı bugün örgün eğitim süreci ve örgün eğitim sonrası dönem için çift taraflı olarak düşünülmelidir. Örgün eğitim bünyesindeki zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi bazı çocuklar için problemler oluşturmakta ve bu öğrenciler kendi içlerinde çatışma yaşayabilmektedirler. Bu çatışma ve problemlerin çözümü için dini danışmanlık kurumlarının örgün eğitime yönelik olarak hizmet vermesi ve din eğitimi sürecini desteklemesi gerekmektedir. Öte yandan örgün eğitim sonrasında da birey, din veya din dışı problemlerinin çözümünde dini destek kaynağı olarak kullanmak istemekte ve yardım aramaktadır. Bu yardımı sağlayacak olan da dini danışmanlık kurumları olacaktır. Bu kurumlar özellikle cezaevi, hastane, islahavi ve yetiştirme yurtları gibi özel konumdaki insanların bir arada bulunduğu yerlerde hizmet vereceklerdir.

Çalışmamız, geleneğimizde farklı kurumlarla sağlanan bu hizmetlerin bilimsel ve işlevsel olarak yerine getirilebilmesi için bir teorik zemin oluşturma denemesiyle sınırlı olduğundan uygulama modellerine yönelik fazla bir şey söyleme imkanımız olmadı. Ancak bir modele yürüyebilmek için gerekli safhalar çalışmamız çerçevesinde problem cümleleri olarak yer aldı. Bu problemlerin aşama aşama çözümüyle dini danışmanlık hizmetlerinde ülkemiz için uygulanabilir bir modele ulaşabileceğini umut ediyorum.